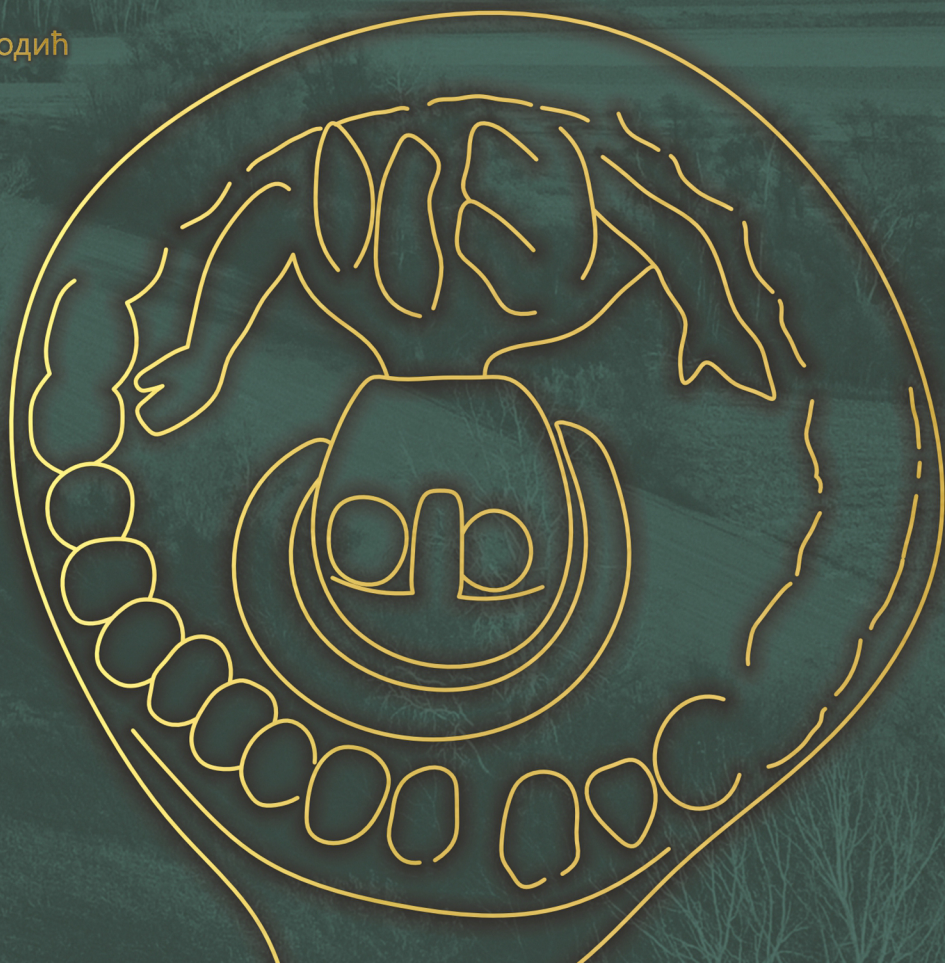




ЈЕРИНИН ГРАД У СЕЛУ ВОЈСКА

БРДСКО УТВРЂЕЊЕ У БАГРДАНСКОМ ТЕСНАЦУ

Смиљана Додић





Јеринин град у селу Војска

БРДСКО УТВРЂЕЊЕ У
БАГРДАНСКОМ ТЕСНАЦУ

Smiljana Dodić

Jerinin Grad in Vojska Village

A HILLFORT IN
THE BAGRDAN GORGE

(with Summary and List of illustrations in English)



ЗВЕЗДАНИ МУЗЕЈ ЈАГОДИНА

Смиљана Додић

Јеринин град у селу Војска

БРДСКО УТВРЂЕЊЕ У
БАГРДАНСКОМ ТЕСНАЦУ

Јагодина, 2025.

Смиљана Додић
Јеринин град у селу Војска
БРДСКО УТВРЂЕЊЕ У БАГРДАНСКОМ ТЕСНАЦУ

Издавач
Завичајни музеј Јагодина

За издавача
Душан Марковић

Рецензент
Проф. др Михаило Милинковић

Цртежи, планови
Маријана Бец
Милован Ристић
Александра Суботић

Аутор прилога
Невена Цветковић

Рецензија прилога
Др Немања Марковић

Превод
Душан Пауновић

Лектура и коректура
Оливера Мијаиловић
Ана Јаковљевић

Фотографија
Смиљана Додић
Милосав Брајковић
Ђорђе Филиповић

Дизајн
Ђорђе Филиповић

Штампа
„Златна књига”, Јагодина

Тираж
500

Smiljana Dodić
Jerinin Grad in Vojska Village
A HILLFORT IN THE BAGRDAN GORGE

Publisher
Regional Museum of Jagodina

For the publisher
Dušan Marković

Reviewed by
Prof. Dr. Mihailo Milinković

Drawings, Plans
Marijana Bec
Milovan Ristić
Aleksandra Subotić

Supplement by
Nevena Cvetković

Supplement reviewed by
Dr. Nemanja Marković

Translated by
Dušan Paunović

Proofreading
Olivera Mijailović
Ana Jakovljević

Photographs
Smiljana Dodić
Milosav Brajković
Đorđe Filipović

Graphic design
Đorđe Filipović

Printed by
“Zlatna knjiga”, Jagodina

Circulation
500

ISBN 978-86-85065-49-1

Ова књига објављена је
захваљујући финансијској подршци
Министарства културе Републике Србије



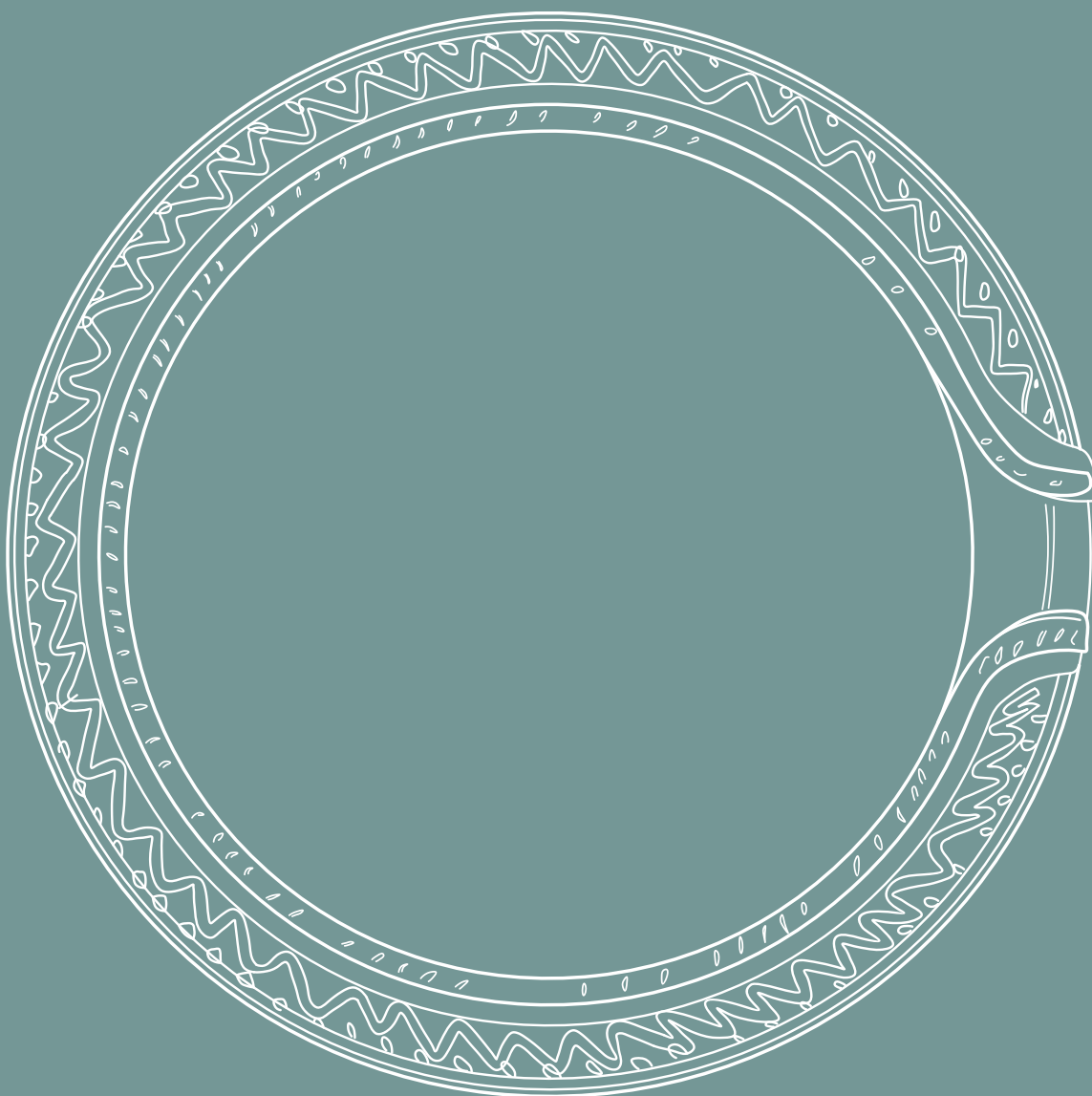
This book was published
with financial support of the
Ministry of Culture of the Republic of Serbia

САДРЖАЈ

7	УВОД
7	ГЕОГРАФСКИ ОКВИР И ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНИХ ЛОКАЛИТЕТА У СРЕДЊЕМ ПОМОРАВЉУ
8	ЈЕРИНИН ГРАД У ВОЈСЦИ – ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА
10	АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА 2012-2018. ГОДИНЕ
12	ПРАИСТОРИЈСКИ ПЕРИОД
17	КАСНОАНТИЧКИ И РАНОВИЗАНТИЈСКИ ПЕРИОД
17	Касноантички период IV-V век
17	Утврђење
17	Објекат 1
21	Објекат 3
24	Јама 1
24	Покретни налази
26	<i>Керамика</i>
27	<i>Алат и прибор</i>
27	<i>Предмети од кости и рога</i>
29	<i>Опрема куће</i>
29	<i>Накит и одевање</i>
31	<i>Новац</i>
32	Рановизантијски период VI – почетак VII века
32	Утврђење
33	Објекат 1
35	Покретни налази
35	<i>Керамика</i>
35	<i>Алат и прибор</i>
41	<i>Предмети од кости и рога</i>
41	<i>Опрема куће</i>
43	<i>Оков и оплате</i>
43	<i>Накит и одевање</i>
44	<i>Оружје</i>
44	<i>Новац</i>
46	РАНОСРЕДЊОВЕКОВНИ ПЕРИОД
50	ОБЛИЖЊА КАСНОАНТИЧКА И РАНОВИЗАНТИЈСКА УТВРЂЕЊА
51	Јеринин град у Старом селу
53	Јеринин град код Баточине
53	Јеринин град и Мали град у Драгошевцу
54	Момчилов град у Поточцу
54	Град у Превешту
56	ЗАКЉУЧАК
60	КАТАЛОГ ПОКРЕТНИХ НАЛАЗА
75	БИБЛИОГРАФИЈА
81	SUMMARY with List of illustrations

ПРИЛОГ:

87	Невена Цветковић – ЖИВОТИЊСКИ ОСТАЦИ СА ЛОКАЛИТЕТА ЈЕРИНИН ГРАД У ВОЈСЦИ: прелиминарни резултати
96	Библиографија
99	Summary



УВОД

Навршило се седам деценија од оснивања Завичајног музеја у Јагодини, најстарије музејске институције на територији средњег Поморавља. Његово језгро од оснивања 1954. године чинили су археолошки предмети које је Душан Вукићевић, професор историје у Учитељској школи, прикупљао у оквиру Збирке старина са својим ученицима и заљубљеницима у прошлост. Иако се занимање за археолошке старине јагодинског краја може пратити још од последњих деценија XIX века, први помен археолошких предмета из јагодинског краја у музејским збиркама широм Србије налазимо тек у попису Милутина и Драге Гарашанин сачињеном 1948. године.¹ Теренска истраживања у околини Јагодине изведена су у организацији Археолошког института, у оквиру систематског рекогносцирања централне Србије 1950. године, а у њима је, као студент, учешће узео и Емил Чершков, један од пионира археологије јагодинског краја.

Доласком Сава Ветнића у Музеј, почетком шездесетих година прошлог века, започиње рад на археолошким истраживањима неолитских локалитета, а музејски фондови се по први пут обогаћују првокласним предметима откривеним у археолошком контексту. Велики истраживачки подухвати др Милорада Стојића на истраживању култура металних доба, које је музеј спроводио до краја XX века, умногоме су допринели угледу и увећању научног значаја установе.

Музеј је данас територијално надлежан за подручје средњег Поморавља, а своју делатност обавља на територији града Јагодине, као и општина Рековац, Свилајнац и Деспотовац.

ГЕОГРАФСКИ ОКВИР И ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНИХ ЛОКАЛИТЕТА У СРЕДЊЕМ ПОМОРАВЉУ

Почетком XXI stoleћа знатно већа пажња посвећује се предметима у хронолошком распону од VI до XVI века, систематизованим у оквиру Средњовековне збирке Археолошког одељења Завичајног музеја. Збирка у свом саставу има око две хиљаде предмета са територије средњег Поморавља, Ресаве и Левча, док је још толико нумизматичких предмета похрањено у посебну збирку. Географски простор са кога потичу ови експонати захвата средишњи део долине Велике Мораве, од састава двеју Морава код Сталаћа на југу, до Лапова и Велике Плана на северу и од Бељанице и Кучајских планина на истоку, до Јухора, Гледићких планина и Црног врха на западу.² Обзиром на значај комуникације долином Велике Мораве, ову територију нису мимоишли бурни историјски догађаји који су потресали Балкан од Сеобе народа до османских освајања, о чему сведочи око две стотине регистрованих археолошких локалитета из тог периода.³

Упркос томе, изостала су систематска археолошка истраживања средњовековних локалитета ове области,⁴ са изузетком манастира Ресаве.⁵ Прилична пажња посвећена је утврђењу Петрус са сакралном целином у клисури реке Црнице.⁶ Сондажна истраживања спроведена су у неколико кампања на

² Поред јагодинског, ова територија је данас у надлежности Музеја „Хореум Марги – Равно“ у Ћуприји и Завичајног музеја Параћин.

³ Документација Завичајног музеја Јагодина.

⁴ Овом приликом неће бити речи о локалитетима у области око Сталаћа која је у територијалној надлежности Народног музеја у Крушевцу.

⁵ Симић и др. 2007 (са литературом); Брмболић и др. 2014.

⁶ Брмболић 2011; Каличанин-Крстић 2012; Брмболић 2013, као и новија истраживања Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу од 2016 – 2022. године и Завичајног музеја Параћин од 2021 – 2024. године на Петрусу и 2022 – 2023. године у Горњој Мутници – усмени податак добијен од Филипа Стефановића, археолога параћинског музеја.

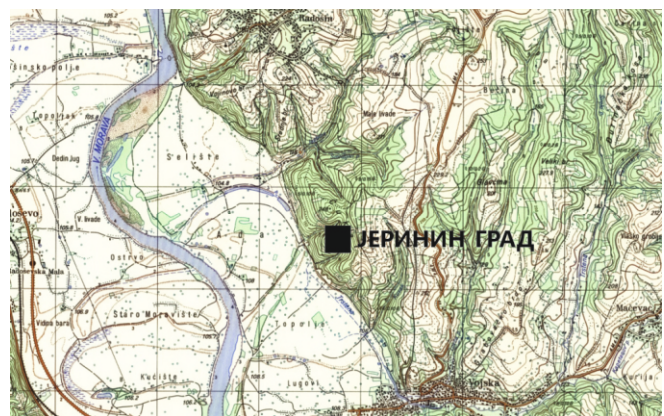
¹ Гарашанин 1951, 120.

рановизантијском локалитету Момчилов град у Поточцу на Јухору,⁷ Јеринин град у Старом селу код Јагодине,⁸ Доњи град у Жупањевцу код Рековца,⁹ Стари хан у Деспотовцу,¹⁰ Манастирак, у Великој Крушевици (Рековац),¹¹ црква у Миљивској клисури (Деспотовац),¹² а у скорије време у цркви манастира Ивковић код Јагодине.¹³ У оквиру заштитних ископавања вишеслојних налазишта Ћерамидиште у Багрдану (Јагодина), Вецина мала у Мајуру (Јагодина) и Пањевачки рит у Јагодини истражени су и делови средњовековних насеља,¹⁴ као и неколико објеката средњовековног Равног у истраживањима Војног музеја и Археолошког института у Ђуприји.¹⁵ Једина истражена средњовековна некропола на овом простору је на локалитету Врело у селу Лешје у околини Параћина.¹⁶

Већ у овом попису истраживања, очигледно је одсуство радова на истраживању археолошке баштине подручја општине Свилајнац, која је дуго измицала пажњи истраживача. Случајни налази са ове територије повремено би стизали до јагодинског музеја и попуњавали празнине на археолошкој карти краја. Значајан помак означила су рекогносцирања општине Свилајнац које је спровела екипа Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу и Завичајног музеја Јагодина 2009. године. Том приликом регистровано је педесетак археолошких локалитета, који су јавности представљени путем изложбе *Археолошко наслеђе Свилајнца* 2011. године.¹⁷ Неки од њих су од раније били познати стручној јавности, какав је случај са Јерининим градом у селу Војска, који се изузетним стратешким положајем, значајним површинским налазима, као и степеном угрожености наметнуо као локација првих



Сл. 1а – Географски положај локалитета Јеринин град



Сл. 1б – Детаљ топографске карте 1:25 000

археолошких ископавања у овој општини започетих 2012. године (сл. 1а, 1б).

ЈЕРИНИН ГРАД У ВОЈСЦИ ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА

Село Војска припада групи брдско-равничарских села Доње Ресаве. Смештено је у средишњем делу Багрданског теснаца, на десној обали Велике Мораве (сл. 2а, 2б), од које се временом померало ка благим странама омањих коса покрај речице Трстене. По предању, некада се звало Шаторје, по логору војске деспота Стефана Лазаревића који се наводно ту налазио, а коме село и дугује данашњи назив.¹⁸ Помиње се, са своје 32 куће, у Браничевском дефтеру из 1467. године, као тимар заповедника ресавске тврђаве, коме, поред осталих дажбина, плаћа и прелаз преко Мораве.¹⁹ У равничарском делу села, познатом

¹⁸ Мијатовић 1930.

¹⁹ Кнежевић 1988–1989; 204–205; „газ“ преко Мораве налазио се у атару Војске, према Милошеву, на левој обали Велике Мораве – документација Завичајног музеја Јагодина.

⁷ Брмболић 1985.

⁸ Дрча 1989.

⁹ Грковић 2013, 89; Рашковић, Грковић 2014.

¹⁰ Документација Завичајног музеја Јагодина; Симић, Тодоровић 2002.

¹¹ Тошић 2009.

¹² Ископавања Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу 2014, руководилац истраживања Марија Каличанин-Крстић.

¹³ Ископавања Завичајног музеја Јагодина 2022. године, руководилац Смиљана Додић.

¹⁴ Трифуновић 1993; Манојловић-Николић 2001.

¹⁵ Манојловић-Николић 1989; Манојловић-Николић 1996.

¹⁶ Милошевић 1962.

¹⁷ Додић 2011; изложба је реализована у оквиру пројекта Министарства културе и информисања РС бр. 451-04-693/2010-03.



Сл.2 – Поглед на Чукар и локалитет са југозапада , снимак дроном



Сл.3 – Поглед на локалитет са југа, снимак дроном

као Кућиште, пронађени су бројни предмети из периода средњег века, међу којима се истиче примерак мача с половине XV века, тзв. *Spada Schiavonesca*.²⁰ Друго предање Шаторје смешта

²⁰ Мач је, приликом обиласка терена, затечен у просторијама сеоске школе „Стеван Синђелић“, где је чуван од како га је, крајем прошлог века, тадашњем наставнику историје донео неки ученик. Љубазношћу тадашње директорке школе гђе Весне Милић мач је, у доста лошем стању, пренесен у Завичајни музеј Јагодина, где га је, у оквиру пројекта *Археолошко наслеђе Свилајнца – Војска, Јеринин град*, конзервирао Владимир Кеџман 2015. године.

на Главички вис или Чукару, на рушевине утврђења за које каже да су из времена кнеза Лазара.²¹

Управо је на Чукари или Градцу, купастом узвишењу на међи села Војска и Радошин, смештен локалитет Јеринин град, вишеслојно налазиште из праисторије, антике и средњег века. Локалитет се налази на врху брежуљка

²¹ Зорић 2014, 23.

стрмих падина, надморске висине 231 m (висинска разлика у односу на речну долину је 120 m),²² коме је олакшан приступ једино преко седла на североисточној страни (сл. 2, 3). Северозападна, западна и јужна падина стрмо се спуштају према великоморавској равници, те се са овог узвишења, у дужини од око 20 km, прати ток Велике Мораве кроз цео Багрдански теснац. Осим што контролише северни улаз у најужи део Багрданске клисуре, узвишење доминира и природном комуникацијом која повезује Горњу Млаву и Ресаву са Великом Моравом. Поред стратешких карактеристика, и топономастика указује на постојање старијег насеља –назив „Градац“ (у деминутиву) упућује на трагове неког мањег насеља, за разлику од аугментатива „Градина“, на пример.²³ У народној традицији, бројна утврђења широм Србије, подигнута на тешко приступачним местима, доведена су у везу са деспотицом Ирином Кантакузин („Проклета Јерина“), упркос чињеници да су она често настала знатно раније од времена деспота Ђурђа Бранковића и његове супруге. У сваком случају, овај топоним чува сећање на старије насеље других народа, које су далеки преци мештана затекли при свом досељавању у ове крајеве. Остатке утврђења на Чукари први је почетком XX века забележио у антропогеографској студији *Насеља и њихово ситановништво* учитељ Станоје М. Мијатовић, спроводећи, као сарадник Српске Краљевске Академије, етнографска истраживања у ресавском крају. Том приликом је записао: „У Чукари или Грацу је развалина, која је некада била град; њу је доградила војска, која је мојрила на крепање нейријашеља моравском долином. Ту се данас налазе ситари новци и грује ситарине.“²⁴ Темље „можда и античког града“ у селу Војска помиње и архитекта Александар Дероко 1950. године.²⁵

Шездесетих и седамдесетих година прошлог века у јагодински музеј, посредством поштоваоца старина Малише Миленковића, архитекте и рођеног Војштанина, почињу да пристижу бројни предмети са Јерининог града. Према сведочењу мештана и документацији



Сл. 4 – Печат њрошосјаѡара и сѡраѡеѡа Јована, XI век

Завичајног музеја у Јагодини у то време је на западној падини било видљиво десетак метара зида висине до 50 cm, који је можда био део западног бедема утврђења.²⁶ Тих година своје место у фондовима музеја проналазе, поред уломака праисторијске, античке, и средњовековне керамике,²⁷ међу којима су и делови посуде украшене печатеним орнаментом,²⁸ бројни примерци античког и византијског новца, делови коњске опреме,²⁹ оружја,³⁰ као и византијски печат протоспатара и стратега Јована из XI века (сл. 4).³¹

Упркос свим претходним сазнањима и проспекцији терена о чему је раније сачињена документација,³² налазиште је тек 2009. године уврштено на списак локалитета општине Свилајнац и заштићено планском документацијом, чиме су започети радови на његовој заштити.³³ Под покровитељством Министарства културе и информисања Републике Србије 2012. године покренут је пројекат *Археолошко наслеђе Свилајнца – Војска, Јеринин град*, чиме су започета прва археолошка истраживања на овом налазишту.

АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА 2012-2018. ГОДИНЕ

У припреми ископавања, екипа Завичајног музеја у Јагодини се на војштанском

²⁶ Усмени податак добијен од Драгутина Станојловића из Војске; Фотодокументација Завичајног музеја Јагодина, 1425-1/22, 1/24

²⁷ Брмболић 2003, 289, T.IV/12-14; Додић 2011, 8, кат. бр. 5, 6.

²⁸ Додић 2011, 9, кат. бр. 7.

²⁹ Додић 2011, 8, кат. бр. 4.

³⁰ Vetnić 1983, 142, Pl. V/5; Додић 2011, 11, кат. бр. 9.

³¹ Maksimović, Krstanović 2008; Додић 2011, 10, кат. бр. 8.

³² Документација Завичајног музеја Јагодина.

³³ Документација Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу – Просторни план општине Свилајнац.

²² К.п. бр. 1098, бр. листа непокретности 607, к. о. Војска, Служба за катастар непокретности Свилајнац.

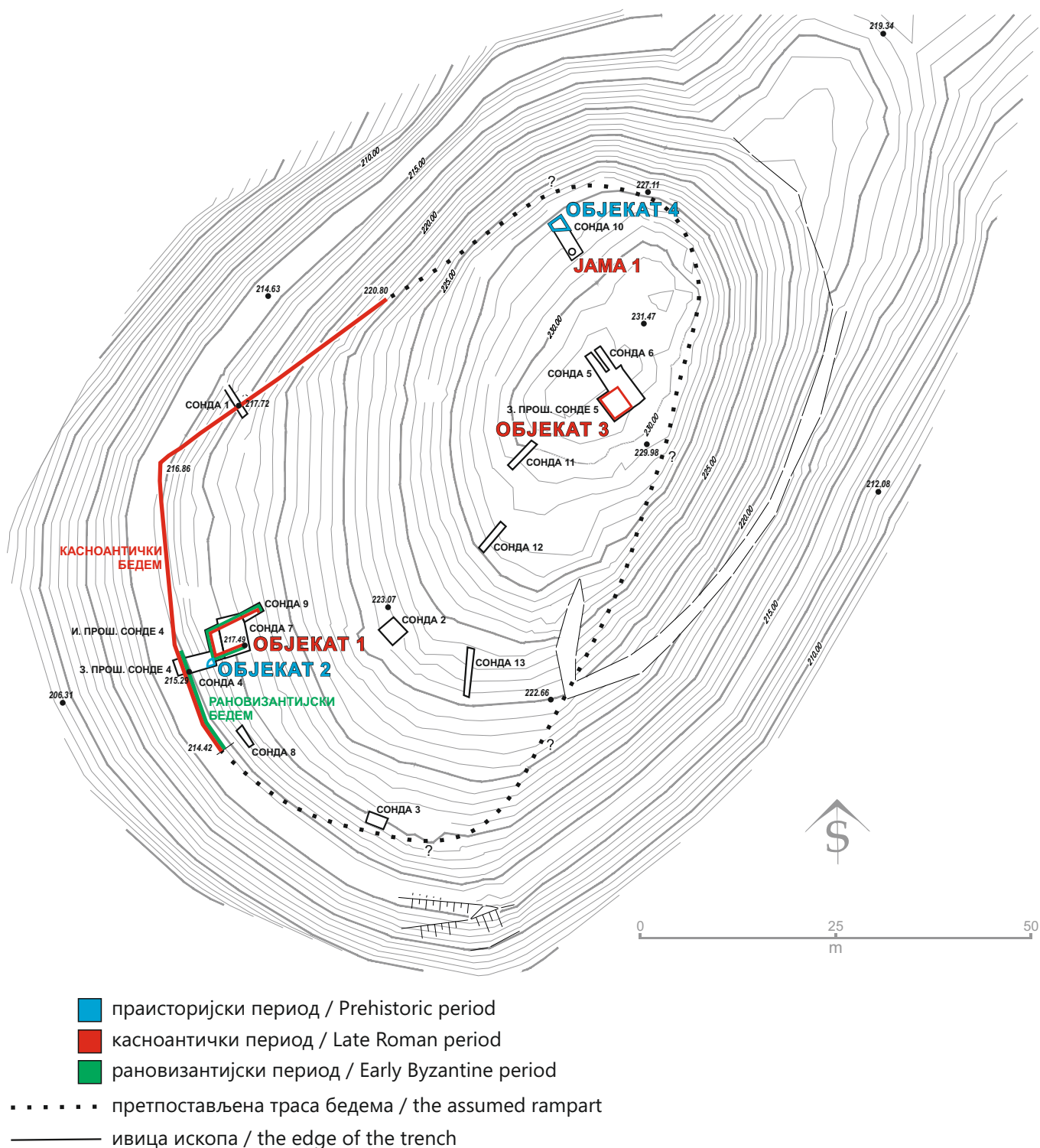
²³ Уп. Милинковић 2017, 247.

²⁴ Мијатовић 1930, 195.

²⁵ Дероко 1950, 111.

граду суочила са бројним траговима пљачкашких похода самозваних „археолога“. Наиме, последњих деценија учестала појава неовлашћених, „дивљих“ ископавања резултирала је жалосном сликом угрожености неких од најзначајнијих локалитета и са ове територије, међу којима и Јерининог града у селу Војска.

Ова појава је у значајној мери одредила и ток наших истраживања, па су, при одабиру локација за сондирање, на овом шумом обраслом узвишењу, обзиром на скромна средства и најчешће мањак радне снаге, бирани платои без густе вегетације и трагова девастације недозвољеним ископавањима.



Сл. 5 – Ситуациони план локалитета Јеринин град

У периоду од 2012–2018. године, под покровитељством Министарства културе Републике Србије, спроведно је пет истраживачких кампања на локалитету Јеринин град у Војсци.³⁴ Отворено је седамнаест сонди, укупне површине 132 m², чијим истраживањем су добијени подаци о стратиграфији налазишта и делимично дефинисани облик и димензије утврђења. Откривена су четири грађевинска објекта и две фазе фортификације (сл. 5), а прикупљен је и велики број покретних археолошких налаза у хронолошком распону од касног бакарног/раног бронзаног доба, старијег гвозденог доба, касноантичког и рановизантијског периода до раног средњег века.

Истраживања на Јеринином граду у Војсци овим се не завршавају. Након пет истраживачких кампања, настављен је студијски рад на систематизацији свих добијених података. Формирана је обимна техничка докуметација која обухвата геодетску подлогу локалитета, ситуациони план, техничке снимке основа и профила свих ископа и објеката, као и покретних налаза. Прикупљено је и обрађено око 20 000 налаза, а након конзерваторск-рестаураторског третмана предмета Завичајни музеј је увећао свој фонд са више од стотину културних добара.

Међу покретним налазима највише је фрагмената грнчарије и животињских костију, а нађени су и предмети од метала, камена, кости, рога и стакла. Укупно је обрађено 12.549 фрагмената керамике, од којих највећи број

припада раздобљу од IV–VII века (10.735 фрагмената – 85,5%), 1.692 фрагмента средњовековном (13,5%), док је праисторијска керамика била најмање заступљена у досадашњем току истраживања (122 примерка – мање од 1% укупног узорка грнчарије). Ова грађа најречитије говори о касноантичком и рановизантијском периоду на овом локалитету, док присуство новца друге половине III века можда даје наговештај и ранијег живота на војштанском вису.

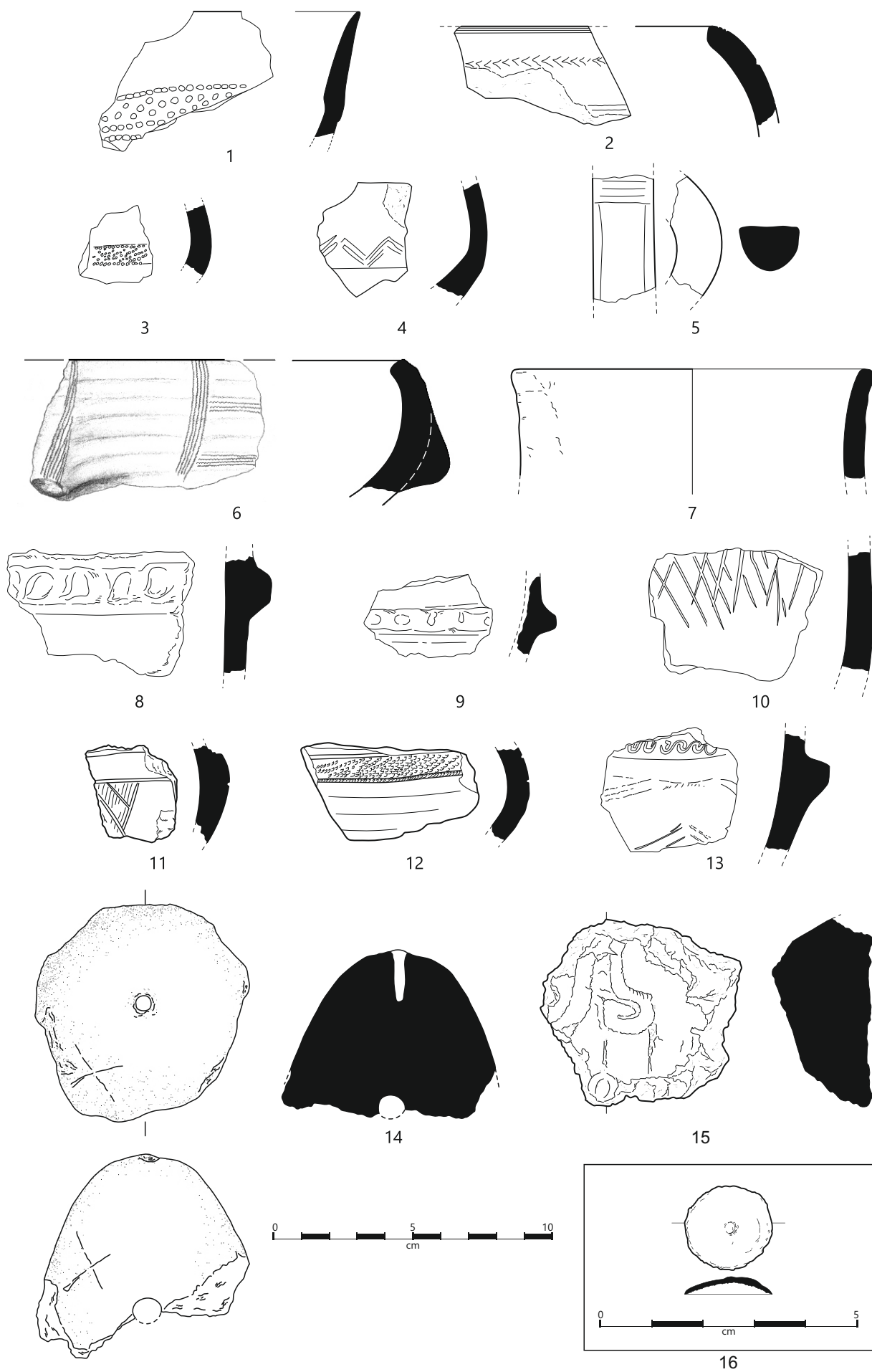
ПРАИСТОРИЈСКИ ПЕРИОД

Истраживањем касноантичког и рановизантијског утврђења на Јеринином граду у Војсци откривен је мањи број покретних налаза, али и извесне архитектонске структуре из праисторијског периода.

Највећи број праисторијских налаза откривен је у највишем делу узвишења, на северу као и на југозападној падини, на местима са којих је могућа контрола најужег дела Багрданског теснаца, већег дела јагодинско-параћинске котлине, али и визуелна комуникација са утврђењима на источним обронцима Црног врха и Јухору. По наводима претходних истраживача култура металних доба у Поморављу, судећи по топографским карактеристикама узвишења, сем градинског насеља гвозденог доба на овој локацији могло се очекивати и насеље бакарног и бронзаног доба, што су наша истраживања и потврдила. Покретни налази упућују да најстарији трагови живота на локалитету Јеринин град у селу Војска сежу у период позног енеолита – раног бронзаног доба (око 2000. г. п. н. е), док је нешто бројнији инвентар који се везује за епоху старијег гвозденог доба и његову Басараби фазу (VIII–VI век п. н. е.). Керамички материјал овог културног слоја чине 122 фрагмента керамике, 0,97% укупног броја делова керамичких посуда пронађених на локалитету. Највећи број налаза, фрагмената углавном лонаца и здела (66% укупних налаза праисторијске грнчарије на овом локалитету), уобичајених на бројним налазиштима старијег гвозденог доба у средњем Поморављу,³⁵ пронађен је у Објекту 2,

³⁴ Истраживањима у кампањама од 2012–2015. и 2018. године руководила је Смиљана Додић, виши кустос, те музејски саветник – археолог Завичајног музеја Јагодина, а стручни консултанци су били проф. др Михаило Милинковић и др Александар Булатовић. Стручни тим чинили су: виши кустоси Завичајног музеја Соња Перић, археолог и Невена Цветковић, палеонтолог (обрада археозоолошког материјала), Маријана Беџ, архитекта – конзерватор саветник и Милован Ристић, архитектонски техничар Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу (технички цртач); Владимир Кеџман, Данијела Јовановић и Живота Милановић су обавили конзервацију покретних налаза, а Александра Суботић цртање покретног материјала. Геодетско снимање терена вршила је агенција „Геоплан“ из Свилајнца. Свој допринос теренским истраживањима дали су и Милосав Брајковић, фотограф Завичајног музеја, као и студенти археологије Душан Пауновић и Далиборка Матић. Пројекат је у свим фазама несебично помагала породица гдина Драгутина Станојловића, представника „Еко – турса“ из Војске. Физичку радну снагу обезбеђивали су СО Свилајнац и Град Јагодина, у сарадњи са КЈП „Морава“ из Свилајнца и ЈП „Стандард“ из Јагодине.

³⁵ Уп. Stojić 1986.



Сл. 6 – Покрејни налази њаисџоријских ејоха

**CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд**

902(497.11)(083.824)
903.2(497.11)(083.824)

ДОДИЋ, Смиљана, 1968-

Јеринин град у селу Војска : брдско утврђење у багрданском теснацу / Смиљана Додић ; [цртежи, планови Маријана Беџ, Милован Ристић, Александра Суботић] ; [аутор прилога Невена Цветковић] ; [фотографија Смиљана Додић, Милосав Брајковић, Ђорђе Филиповић]. - Јагодина : Завичајни музеј "Јагодина", 2025 (Јагодина : Златна књига). - 100 стр. : илустр. ; 30 cm

На спор. насл. стр.: Jerinin Grad in Vojska Village. - Тираж 500. - Прилог : Животињски остаци са локалитета Јеринин град у Војсци : прелиминарни резултати: стр. 87-95. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 96-97. - Summary.

ISBN 978-86-85065-49-1

а) Археолошки налази -- Војска (село) -- Изложбени каталози б) Археолошка налазишта -- Војска (село) -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 162721289



ЗВЕЗДСКИЙ
МУЗЕЙ
ЯГОДИНА

ISBN 978-86-85065-49-1



9 788685 065491